

Nr 1/2024

Nytt om luftkontroll

Det här brevet är en del i Naturvårdsverkets vägledning om miljökvalitetsnormer för utomhusluft.

Luftkvalitetsdirektivet snart i hamn

Ett nytt luftkvalitetsdirektiv väntas antas av EU i höst. Förhandlingar mellan Europaparlamentet och EU-rådet avslutades i början av 2024 när de kom överens om en kompromiss mellan rådets och parlamentets tidigare förhandlingspositioner. [Överenskommelsen](#) har godkänts av både rådet och parlamentet under våren och nu pågår en sista granskning av EU:s juristlingvister samt översättning av texten till alla EU-språk. När det nya Europaparlamentet är på plats i höst kommer de att rösta om antagande av den slutgiltiga texten. Det blir dock ingen särskild omröstning om just luftkvalitetsdirektivet utan en omröstning om alla färdigförhandlade lagförslag som inte hann antas innan EU-valet. När parlamentet har röstat formellt och antagit texten, kommer även rådet att formellt anta direktivet. När direktivet har antagits, kommer det att publiceras i EU:s officiella tidning ([EUT](#)) och medlemsländerna har därefter två år på sig att genomföra direktivets bestämmelser, dvs. inkludera dem i respektive nationell lagstiftning (se vidare under "Genomförande av luftkvalitetsdirektivet" nedan).

Det nya direktivet kommer bl.a. att innehålla skärpta normer för luftkvalitet som ska uppfyllas senast till 2030. Parlamentets position om att fastställa ännu strängare normer till 2035, i linje med WHO:s rekommenderade nivåer, ingår dock inte utan kommissionens ursprungliga förslag om att införa ett mer långsiktigt mål att uppfylla WHO:s nivåer till 2050 bibehålls. Det ingår även förstärkningar och förbättringar i flera av direktivets mer tekniska bestämmelser kring bl.a. kontroll av luftkvalitet och åtgärdsprogram. Det finns även bestämmelser om olika flexibiliteter, t.ex. möjligheten att förlänga tidsfristen för att uppfylla gränsvärdena, samt bestämmelser kring tillgång till rättsskipning och rätt till ersättning.

I direktivet finns även krav på EU-kommissionen att ta fram sex s.k. genomförandeakter med ytterligare bestämmelser kring bl.a. modellering, mätstationernas rumsliga

representativitet samt rapportering av luftkvalitetsdata och information. Dessa tekniska bestämmelser kommer att antas under 2026 och kan också innebära att medlemsländernas nationella lagstiftning behöver uppdateras i ett andra steg för att anpassas till nya krav i genomförandeakterna.

Genomförande av luftkvalitetsdirektivet

Luftkvalitetsdirektivet väntas som sagt beslutas och publiceras i höst och medlemsländerna inklusive Sverige har då två år på sig att genomföra lagstiftningen. Naturvårdsverket och Regeringskansliet har nu påbörjat en dialog kring processen för genomförandet i Sverige, som kommer att utmynna i ett regeringsuppdrag till Naturvårdsverket. Direktivet kommer att kräva ändringar i såväl miljöbalken, luftkvalitetsförordningen (2010:477) och Naturvårdsverkets föreskrifter om kontroll av luftkvalitet (NFS 2019:9), vilket särskilt beträffande ändringar i miljöbalken omfattar en lång förankringsprocess. Huvuddelen av arbetet med genomförandet kommer därför att ske under 2025 med start nu i höst.

Naturvårdsverket kommer i samband med regeringsuppdraget att ha en dialog med kommuner, länsstyrelser, samverkansområden, luftvårdsförbund, konsulter och stödfunktionerna (Reflab mätningar, Reflab modeller och Datavärden) för att bland annat diskutera de delar av direktivet som kan anpassas till svenska förhållanden. Vi återkommer senare under året via nätverken på Projectplace och SKR:s samarbetsrum med närmare besked kring upplägget.

Nyheter i luftkvalitetsförordningen

Trots att regelverket kring miljökvalitetsnormer har funnits i tjugofem år, förekommer fortfarande överskridanden, numera främst av partiklar (PM10). I regeringsuppdraget [Översyn av åtgärdsprogram för luftkvalitet \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se) identifierade Naturvårdsverket ett antal brister i systemet, bland annat att åtgärdsprogrammen varit otillräckliga och att processerna varit långa. Utifrån detta redovisades ett antal förslag till ändringar. Några av dessa kommer att träda i kraft i luftkvalitetsförordningen den 2 juli [Luftkvalitetsförordning \(2010:477\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](https://riksdagen.se).

Ett nytt verktyg som nu inkluderas i förordningen är *förebyggande luftkvalitetsstrategi (FLIS)*. En FLIS ska tas fram när halterna överskrider eller förväntas överskrida den övre utvärderingströskeln (ÖUT) för en förorening, och syftet är att genom långsiktigt och förebyggande arbete undvika överskridande av miljökvalitetsnormen eftersom det innebär en betydligt mer komplicerad process med framtagande av åtgärdsprogram enligt 5 kap MB. En FLIS kan innehålla en mängd olika åtgärder av mer långsiktig karaktär, exempelvis beteendeförändrings- och informationsåtgärder, infrastrukturåtgärder, utredningar och styrmedel. Åtgärdsprogrammen ska å sin sida i första hand innehålla kraftfulla åtgärder som gör att halterna sänks så snabbt som möjligt så att miljökvalitetsnormen följs. En FLIS ska tillgängliggöras på internet precis som ett åtgärdsprogram, och den ska uppdateras vart fjärde år så länge det finns behov av den. Vartannat år ska den som tagit fram en FLIS redovisa till Naturvårdsverket i vilken utsträckning åtgärderna och insatserna har genomförts.

I och med uppdateringen av förordningen ändras och kompletteras även reglerna kring åtgärdsprogram. Efter en inkommen underrättelse om risk för överskridande kommer Naturvårdsverket att från och med den 2 juli kunna skicka sitt yttrande om behov av att ta fram åtgärdsprogram till antingen länsstyrelsen eller den berörda kommunen. Detta

kommer att vara tidsbesparande då de flesta åtgärdsprogram redan idag tas fram av den berörda kommunen. Den som har fastställt ett åtgärdsprogram ska därefter senast den 31 oktober varje år redovisa till Naturvårdsverket hur arbetet med åtgärderna har gått och ge en bedömning om eller när miljö kvalitetsnormen kommer att följas.

För att åtgärdsprogrammen ska vara så effektiva som möjligt kommer Naturvårdsverket att ha möjlighet att överlämna åtgärdsprogram där det finns behov av ytterligare åtgärder till regeringen inom sex veckor efter att Naturvårdsverket fått en kopia på åtgärdsprogrammet. Överlämnandet ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som i så fall behöver vidtas för att miljö kvalitetsnormen både ska kunna följas och att tiden för överskridande ska vara så kort som möjligt.

Rapporterade mätdata för 2023

Naturvårdsverket vill tacka kommunerna och samverkansområdena för de mätdata för 2023 som rapporterades in i slutet av mars till datavärden enligt 36 § NFS 2019:9.

Referenslaboratoriet har snart granskat klart alla inrapporterade data och de godkända mätserierna publiceras vartefter i datavärdens nationella databas för luftkvalitet:

[Datavårdskap luft \(smhi.se\)](https://datavardskap.luft.smhi.se)

Halterna av kvävedioxid (NO₂) fortsätter att minska i våra städer och 2023 ser ut att vara det första året som miljö kvalitetsnormen för NO₂ har uppfyllts vid alla mätplatser i Sverige.

När det gäller partiklar (PM₁₀) var halterna under 2023 generellt sett lägre än under 2022, då ett flertal kommuner överskred miljö kvalitetsnormen. Däremot har Visby och Östersund fortsatt problem med att följa dygnsnormen för PM₁₀. Vid mätplatserna Visby Österväg 17 och Östersund Rådhusgatan överskreds dygnsnormen över 40 gånger under 2023 (jämfört med maximalt tillåtna 35 dygn).

I Stockholm överskreds gränsvärdet för kolmonoxid vid en mätstation på Sveavägen, där förhöjda halter av kolmonoxid uppmättes i samband med en årligt återkommande veteranbilsträff under första helgen i augusti 2023. Ett åtgärdsprogram för kolmonoxid i Stockholms stad fastställdes under 2020 och normen klarades vid Sveavägen under både 2021 och 2022.

I september kommer data att rapporteras till EU för publicering på Europeiska Miljöbyråns (EEA) portal för luftkvalitet: [Data analysis and stats – European Air Quality Portal \(eea.europa.eu\)](https://data.analysis.and.stats-european.air.quality.portal).

Rapporterade objektiva skattningar och modellering för 2023

Senast den 15 juni varje år ska resultat från objektiv skattning/inledande kartläggning och modellering rapporteras enligt 37–38 § i [NFS 2019:9](https://www.nfs.se/2019/09/09/nfs-2019-9). Även i år har rapporteringen skett i det mindre, separata rapporteringsgränssnittet hos datavärden, men från och med nästa år kommer rapporteringen att ske i samma rapporteringstjänst som för mätdata. De båda tjänsterna är redan integrerade men ska genomgå tester innan de lanseras i sammanslagen form. Naturvårdsverket skickade ut information om rapporteringen i början av maj, en del kommuner fick den från oss och andra fick den via samordnarna i sina samverkansområden. [Rapportering av modellberäkning och objektiv skattning av luftkvalitet för 2023 \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se/rapportering-av-modellberakning-och-objektiv-skattning-av-luftkvalitet-for-2023).

I maj höll vi två digitala öppet hus för dem som ville ställa frågor kring rapporteringen. Info om dessa tillfällen gick ut via nätverket i Projectplace. Vi rekommenderar alla som jobbar

med kontroll av MKN att gå med i nätverket för att få information så snabbt som möjligt som rör vägledningen kring MKN luft. Se nedan under Vägledning.

Vi uppmanar alla att arbeta långsiktigt med sina redovisningar av objektiv skattning/inledande kartläggning, och att därför planera redan nu hur arbetet med kommande redovisning ska läggas upp. Till stöd finns dels Naturvårdsverkets vägledning [Inledande kartläggning och objektiv skattning av luftkvalitet \(naturvardsverket.se\)](#), dels vägledning hos [Referenslaboratoriet för luftkvalitet - modeller vid SMHI](#), bl.a. om vedeldningens påverkan. Det går förstås även att gå in och titta på andra kommuners redovisningar hos [Datavårdskap luft \(smhi.se\)](#) och få inspiration till sitt eget arbete.

Exempel på presentation av luftkvalitetsdata

Många är intresserade av att få veta hur luftkvaliteten är där de vistas och bor, och de vill även veta vad deras kommun gör för att förbättra luftkvaliteten. Att redovisa uppmätta halter och hur det till exempel går med ett åtgärdsprogram är dessutom ett krav i lagstiftningen. Här har vi några exempel på hur man kan lägga upp sina luftsidor i en kommun, och det finns såklart fler:

[Luften utomhus | Region Gotland](#)

[Luftkvalitet i utomhusmiljön - Jönköpings kommun \(jonkoping.se\)](#)

[Luftkvalitet - linkoping.se](#)

[Luftföroreningar - Luleå kommun \(lulea.se\)](#)

[Luftkvalitet - Miljö och hälsa \(pitea.se\)](#)

[Luften i Sundsvall | Sundsvalls kommun](#)

[Luftkvalitet i Uppsala - Uppsala kommun](#)

[Luften i centrala Östersund - Östersund.se \(ostersund.se\)](#)

Viktigt med rapportering och återrapportering av realtidsdata

Realtidsdata är en central datamängd i luftkvalitetsarbetet, och realtidsdata från kontinuerliga mätningar i Sverige ska rapporteras till datavärden i enlighet med kraven i föreskrifterna ([NFS 2019:9](#)). Realtidsdata är mycket efterfrågade och används till ett antal olika tjänster, inklusive Naturvårdsverkets diagram [Luftkvaliteten i realtid och preliminär statistik \(naturvardsverket.se\)](#), luftkvalitetsindexet på SMHI:s [Luftwebb \(smhi.se\)](#), EEA:s [europeisk luftkvalitetsindex \(eea.europa.eu\)](#) samt [CAMS produkter \(copernicus.eu\)](#).

Leveransen av realtidsdata från kommunerna har fungerat bra under många år nu och det finns ett stabilt dataflöde med leverans av data varje timme för de allra flesta kontinuerliga mätstationerna i landet. Det finns dock fortfarande ett fåtal mätstationer som inte levererar realtidsdata och andra stationer som får problem med rapporteringen under vissa perioder. Det är viktigt att kommuner med kontinuerliga mätningar regelbundet kontrollerar rapporteringen av realtidsdata. Det finns en särskild webbsida i [den nationella rapporteringstjänsten \(smhi.se\)](#) som stöd i detta.

EEA har även uppmanat länderna att regelbundet återrapportera realtidsdata för att ta bort uppenbara felaktiga mätvärden och förbättra kvaliteten på de preliminära data som finns tillgängliga. EEA har under de senaste åren börjat använda preliminära data i sina

rapporter, se t.ex. [Europe's air quality status 2024 \(eea.europa.eu\)](https://eea.europa.eu). Sverige är ett av de länder som i dagsläget inte har en återsrapportering av realtidsdata utan data skickas bara en gång, direkt efter de är uppmätta. Data uppdateras därefter inte förrän den årliga rapporteringen av kvalitetssäkrade data till EU i september året efter. Naturvårdsverket planerar att under hösten kontakta de kommuner och mätkonsulter som levererar realtidsdata för att diskutera möjligheterna att förbättra våra nationella rutiner kring återsrapportering av realtidsdata.

Notera vad som händer under året

En spik – vad hände där? När det är dags att rapportera data årligen i mars kan det vara svårt att komma ihåg varför det var höga halter ett visst datum i till exempel september förra året. Vi uppmanar därför alla att noggrant notera när något som kan ha inverkan på halterna inträffar i kommunen eller i närheten av mätstationen. Det är sedan viktigt att meddela en eventuell konsult eller rapportör så att kommentarer kan läggas in vid rapporteringen.

Första versionen av NatMod lanserad

I januari lanserades den första versionen av NatMod ([Nationell modellering av luftkvalitet | SMHI](#)), ett avancerat modellsystem med beräkning av luftföroreningshalter (kvävedioxid, partiklar PM10 och PM2,5) över hela landet med 50 x 50 meters upplösning i såväl tätort som landsbygd. Projektet har utförts av SMHI och finansierats av Naturvårdsverket och Trafikverket. Nationell modellering ingick som förslag i ett regeringsuppdrag 2020 med ett flertal syften, bl.a. som komplettering av rapporteringen av luftkvalitetsdata till EU, som underlag till nationella exponeringsberäkningar, men framförallt allt som stöd till kommunerna i deras luftvårdsarbete, och arbete med uppföljning av miljökvalitetsnormerna och miljömålen. Behovet av en nationell modellering kommer även att öka under de närmaste åren när Sverige ska genomföra det nya luftkvalitetsdirektivet. Med hjälp av NatMod kan en kommun både få en indikation om föroreningshalterna och en uppfattning om luftföroreningarnas fördelning över hela kommunen. Den kan även användas som stöd vid placering av mätstationer, och som underlag för framtagande av åtgärdsprogram och förebyggande luftkvalitetsstrategier. Årliga uppdateringar är viktigt för att upprätthålla kvaliteten på modellerade halter och för att den ska bli så användbar som möjligt.

Fokus i den första versionen har varit att utveckla och implementera en ny metodik för beräkning av luftkvalitet med hög upplösning över hela Sverige. Resultaten har även validerats mot mätdata (se [projektets slutrapport](#) för mer information) och överlag finns en relativt god överensstämmelse. På vissa platser stämmer modellen dock mindre väl överens med mätningar, t.ex. finns överskattningar av halter av NO₂ i gaturum och, framförallt i norra Sverige, underskattningar av halter av PM10 i gaturum. Flera förbättringar kommer att göras i metodiken inför nästa version, som nu är under framtagande och som kommer att baseras på 2023 års data. Flera parametrar och indata i modellen håller på att justeras och förbättras. Exempelvis uppdateras i det nya projektet sjöfarten med högre upplösning och bättre tidsvariationer, industriens och den småskaliga vedeldningens placering och utsläppshöjd samt vägtrafikens dubbdäcksanvändning och fordonsindelning. Kommunerna kan också bidra till att förbättra kvaliteten i framtida nationella beräkningar genom att regelbundet rapportera in lokala trafikdata till Trafikverket.

Nätverksträff i höst – Kontroll av MKN

I november förra året anordnade Naturvårdsverket och stödfunktionerna Reflab-mätningar, Reflab-modeller och Datavärden en fysisk träff i nätverket för Kontroll av luftkvalitet på Projectplace. Både arrangörer och deltagare ville gärna att träffen skulle bli återkommande, så nu är det dags igen! Den 19–20 november bjuder vi in till Naturvårdsverkets lokaler i Hammarby sjöstad i Stockholm för en ny fysisk träff. En stor del av tiden kommer att ägnas åt information och diskussion kring luftkvalitetsdirektivet som förväntas publiceras under hösten.

Fortsatt kommunikation kring träffen kommer i första hand att ske via nätverksytan på Projectplace. Vill du bli medlem? Kontakta MKN-luft@naturvardsverket.se så skickar vi en inbjudan. Vi rekommenderar alla som arbetar med kontroll av luftkvalitet att ansluta sig till nätverket Kontroll av MKN-luft på Projectplace, då det är det snabbaste och effektivaste sättet att få och dela information samt att få tillgång till dialog med andra medlemmar.

Vi ber er även att notera att hemvisten för nätverket troligen kommer att ändras från och med 2025, då Naturvårdsverket inte längre kommer att ha tillgång till Projectplace. En alternativ lösning kommer att tas fram och vi kommer att kommunicera mer kring detta i höst. Nätverket för åtgärdsprogram har redan upphört på Projectplace och istället övergått till ett samverkansrum på SKR:s webbplats där det bedrivs i samarbete med Region Gotland (se mer under Vägledning).

Åtgärdsprogram

Miljökvalitetsnormen för PM10 överskreds i flera kommuner under 2022 som var ett år med vädermässigt ogynnsamma förutsättningar. Flera kommuner är därför igång och arbetar med att ta fram åtgärdsprogram. Eftersom rapportering av åtgärdsprogram ska göras till EU senast två år efter utgången av det år då överskridandet inträffade väntas flera åtgärdsprogram fastställas nu i slutet av 2024.

Följande kommuner arbetar för närvarande med att ta fram åtgärdsprogram:

- Göteborg PM10 (haft remiss)
- Hedemora PM10
- Linköping PM10 (haft remiss)
- Köping PM10
- Västerås PM10

Även Skellefteå arbetar med att ta fram ett åtgärdsprogram för rapporterat överskridande 2021 för PM10.

I och med de ändringar i 37 § luftkvalitetsförordningen som träder i kraft i sommar innebär det för samtliga som har ett fastställt åtgärdsprogram att de senast den 31 oktober ska redovisa till Naturvårdsverket i vilken utsträckning åtgärderna har genomförts, vilka effekter åtgärderna bedöms ha haft på halterna, och om normerna följs eller, om de inte följs, en bedömning av när de kan följas. Mer om format för rapporteringen kommer.

Samverkansträff om partiklar (PM10)

Den 27–28 maj hölls ett samverkansmöte om partiklar (PM10) i samarbete mellan Region Gotland, Trafikverket och Naturvårdsverket. Mötet hölls i Naturvårdsverkets lokaler och ett 60-tal personer deltog.

Under dagarna presenterades åtgärder som genomförts i kommunerna samt erfarenheter av dem. Livliga diskussioner förekom om bland annat sandning och dess påverkan på PM10-halterna beroende på material och mängder.

I och med att Naturvårdsverket framöver inte längre kommer att ha tillgång till Projectplace som plattform har nätverket för åtgärdsprogram gått över till samverkan om PM10. För mer information om samverkansnätverket och inloggning till samarbetsrum på SKR, kontakta Region Gotland (simon.hoffman@gotland.se).

Dags att tänka på vintern i sommar! Förberedelser inför eldningssäsongen

Plusgrader och sol gör att eldning inomhus kan kännas långt borta. Men att planera redan nu kan underlätta arbetet under kommande höst och vinter.

Planerar ni att göra en mätning eller modellering i ett område med förhöjd risk för höga halter av bens(a)pyren? Vet ni inte vilka områden som kan ha en förhöjd risk för höga halter, men vill ta reda på det? Eller arbetar ni kanske med en inledande kartläggning eller objektiv skattning av luftkvaliteten och saknar underlag för bens(a)pyren?

För att få en bättre bild av utsläppen från småskalig vedeldning i kommunen är det en bra början att utgå från den [vägledning som togs fram av Reflab-modeller förra året](#).

Vägledningen är utformad som en steg för steg-guide och innehåller rekommendationer för hur en fördjupad kartläggning kan utföras och råd för fortsatt modellering och mätning.

Utsläppen från småskalig vedeldning påverkas av eldningsteknik och vilken utrustning man har. Genom att elda rätt så kan man minska sina utsläpp och bidra till en bättre luftmiljö. Tips och råd som är värda att sprida finns på [Naturvårdsverkets webbsidor](#). Det går också att kontakta Naturvårdsverket angående utskick av den tryckta [broschyren Tänd-i-toppen](#), som ger en kortfattad beskrivning av vedeldningens hälsopåverkan och hur man kan minska sina utsläpp genom att elda rätt.

Vägledning

En viktig uppgift för Naturvårdsverket är att vägleda kommunerna i arbetet med miljökvalitetsnormerna. Naturvårdsverkets vägledning kompletteras av den som sker genom våra stödfunktioner (reflaben och datavärden).

[Naturvårdsverkets webbsidor om MKN](#) – här finns kortfattad vägledning, lagstiftning, länkar etc.

[Luftguiden Handbok 2019:1](#) – Naturvårdsverkets vägledning om miljökvalitetsnormer för utomhusluft

[Särskild vägledning för inledande kartläggning och objektiv skattning](#) – Vid framtagande av inledande kartläggning eller objektiv skattning

[Referenslaboratoriet för luftkvalitet – mätningar](#) som kan hjälpa till med frågor om kvalitetssäkring, val av mätmetod/mätinstrument etc.

[Referenslaboratoriet för luftkvalitet – modeller](#) som är en stödfunktion vid frågor om modellering av luftkvalitet.

[Datavårdskap Luftkvalitet](#) – Datavärden ansvarar för mottagande, lagring och tillgängliggörande av luftdata från kommunerna samt rapportering av dessa till EU.

[Luftwebb](#) – På SMHI:s Luftwebb samlas på uppdrag av Naturvårdsverket tjänster inom luftmiljö. Här finns bl.a. en karta med luftkvalitetsindex, länkar till datavårdskapen för luftkvalitet och atmosfärskemi, reflaben, nationella emissionsdatabasen och ozonprognoser.

Samarbetsytor – På Projektplatsen/Projectplace www.projectplace.com har vi en samarbetsyta ("Kontroll av MKN luft") där vi informerar om nyheter, bjuder in till dialog osv. Vid intresse av att få tillgång till ytan, kontakta MKN-luft@naturvardsverket.se. Det har tidigare även funnits en yta "Åtgärdsprogram – luft", samverkan om åtgärder och partiklar sker dock numera via SKR:s samarbetsrum, kontakta Region Gotland (simon.hoffman@gotland.se) för deltagande. Även för ytan "Kontroll av MKN-luft" kommer en ny lösning/plattform att presenteras framöver då Naturvårdsverket inte längre kommer att ha tillgång till Projectplace.

Kontakta oss

Kontakta oss gärna om ni har frågor: MKN-luft@naturvardsverket.se

Besök även gärna våra webbsidor:

www.naturvardsverket.se/luft (samlingsida för Naturvårdsverkets webbsidor om luft)

www.naturvardsverket.se/mknluft (om miljökvalitetsnormer för utomhusluft, kommunernas kontroll av luftkvaliteten)

www.naturvardsverket.se/programomradeluft (om nationella luftövervakningen)

